

Наталія Харченко
Переяслав-Хмельницький

У статті розглянуто феномен «розуміння» в контексті герменевтичного аналізу. Вивчено погляди представників філософської герменевтики (Г.-Г. Гадамер, В. Дільтей, Г. Ріккерт, П. Рікьор, А. Уайтхед, М. Хайдеггер, Ф. Шлейермахер та ін.), філологічної герменевтики (Г. Богін, О. Потебня), психологічної герменевтики (А. Брудний) на природу й сутність розуміння, його значення в життєдіяльності людини. Дослідження проблеми розуміння сягає кінця ХІХ століття й пов'язане зі становленням і розвитком нового філософського напрямку – герменевтики – науки про мистецтво тлумачення історико-філософських, релігійних та інших текстів, розкриття смислу й значення тексту в культурі, що сприяє розвитку духовності людини, її становленню як особистості, як суб'єкта культури. Вивчення феномену «розуміння» в герменевтичній науці здійснюється шляхом розкриття таких категорій, як «знак», «значення», «смысл», «зміст» (М. Бахтін, А. Брудний, Г. Гадамер, В. Дільтей, О. Потебня, М. Хайдеггер, Ф. Шлейермахер та ін.).

Ключові слова: розуміння, взаєморозуміння, герменевтика, смысл, значення, знак, текст, читач, інтерпретація.

Постановка проблеми. Проблема розуміння відноситься до числа світових проблем, що активно обговорюється в сучасній науці. Вона носить міждисциплінарний характер, оскільки досліджується в різних наукових напрямках – філософському, герменевтичному, психологічному, лінгвістичному, психолінгвістичному, літературознавчому, бібліопсихологічному, психодидактичному, кібернетичному тощо. Різноманіття наукових підходів до вивчення складного й багатогранного феномена «розуміння» потребує розкриття його сутності, природи, ролі й значення в життєдіяльності людини. У зв'язку з цим звернімося, насамперед, до наукових здобутків і надбань герменевтичної науки в даній проблематиці, оскільки, як відомо, науково-методологічною основою теорії розуміння різних галузей знань – психології, психолінгвістики, психологічного літературознавства, мовознавства, є герменевтична концепція.

Мета статті – здійснити сутнісний аналіз феномену «розуміння», проаналізувати різноманітність концептуальних підходів до відповідного поняття з позиції герменевтичної науки (філософської, лінгвістичної, психологічної).

Виклад основного матеріалу. Дослідження проблеми розуміння сягає кінця ХІХ століття й пов'язане зі становленням і розвитком нового філософського напрямку – герменевтики – науки про мистецтво тлумачення історико-філософських, релігійних та інших текстів, розкриття смислу й значення тексту в культурі, що сприяє розвитку духовності людини, її становленню як особистості, як суб'єкта культури. Для герменевтики проблема розуміння стала «ядром», навколо якого сконцентрували свою увагу відомі вчені (М. Бахтін, Е. Бетті, Г. Богін, А. Брудний, Г.-Г. Гадамер, Е. Гуссерль, В. Дільтей, Е. Корет, О. Потебня, Г. Ріккерт, П. Рікьор, А. Уайтхед, М. Хайдеггер, Ф. Шлейермахер та ін.). Довготривале обговорення в герменевтичній науці (філософській, філологічній, психологічній) питання про феномен «розуміння» породило різноманітні підходи до обґрунтування його сутності й розкриття особливостей перебігу.

Так, Ф. Шлейермахер – основоположник герменевтики як «мистецтва розуміння, а не тлумачення зрозумілого» – розробив теорію про передумови та можливості процесів розуміння в контексті тлумачення релігійних та античних текстів. Розуміння, на думку вченого, це феномен людського буття, який завжди наявний у суспільно-історичному житті людини. Розуміння історичних подій можливе лише на основі психологічного «вживання» у внутрішній психологічний світ історичних деталей. Герменевтичне учіння Ф. Шлейермахера про універсальний принцип наукової інтерпретації тексту отримав назву герменевтичного кола: ціле розуміється із сукупності своїх частин, а будь-яка частина – тільки у зв'язку з цілим. Учений переконаний, що «розуміння як предмет герменевтики об'єднує в собі «розуміння думок» (тобто розуміння смислів) та готовність суб'єкта переборювати нерозуміння» (Schleiermacher, 1974, p. 151). На думку

Ф. Шлейєрмахера, розуміння конкретного акту мовлення має дві сторони: об'єктивну і суб'єктивну. Предметом об'єктивного розуміння є мовлення як факт мови; розуміння досягається через знання мови. Суб'єктивний бік розуміння спрямований на мовлення як факт мислення, в центрі такого розуміння – автор тексту. Можливість суб'єктивного розуміння досягається через знання внутрішнього й зовнішнього життя автора твору. Об'єктивне розуміння є предметом граматичної інтерпретації, оскільки відноситься до мови, а суб'єктивне – об'єктом психологічної інтерпретації. «Розуміння, – зазначає вчений, – є взаємодією цих двох моментів» [14, 140]. Отже, Ф. Шлейєрмахер виокремлює дві форми розуміння – граматичну і психологічну (вони корелюють відповідно з об'єктивним і суб'єктивним розумінням). Граматичне розуміння тлумачиться у зв'язку з «духом мови», близьким автору і читачу, а психологічне – у зв'язку з «душею автора, його індивідуальним стилем» (Schleiermacher, 2004, pp. 73-153).

Ф. Шлейєрмахера цікавило питання, за яких умов можливе розуміння? У результаті наукових міркувань він дійшов висновку, що основою розуміння є схожість та відмінність людських «індивідуальностей» – автора твору й читача, або двох співрозмовників. За твердженням Ф. Шлейєрмахера, читач може зрозуміти твір краще, ніж його зрозумів автор, оскільки реципієнт намагається зрозуміти задум художнього твору, базуючись на знанні особливостей життя автора, з висоти історичного досвіду. Але будь-який інтерпретатор обов'язково привносить власну суб'єктивну думку, тобто його розуміння базується на особистому досвіді. Ці умови, переконаний вчений, є підґрунтям реконструювання остаточного смислу із невизначеного безкінечного, отже, мова і людина – речі невичерпні [14].

Предметом розуміння Ф. Шлейєрмахер називає літературні пам'ятки, тобто такі тексти, котрі відокремлені від інтерпретатора культурним, мовним, історичним і часовим відрізками. Ці тексти, на думку вченого, є «застиглим мовленням» і людство сприймає їх тільки в такому вигляді, а тому «немає ніякого іншого методу їх вивчення, як уведення так званої ситуації діалогу між автором тексту та його інтерпретатором» [14]. Таким чином, принцип діалогічності набув фундаментального характеру в концепції розуміння Ф. Шлейєрмахера. Зауважимо, що діалогічний підхід до проблеми розуміння став початковим етапом переходу від герменевтики тлумачення біблійних і античних текстів до проблеми мови взагалі.

Із думками Ф. Шлейєрмахера щодо активного характеру розуміння співзвучні думки відомого вченого-філолога – О. Потебні. Він так само переконаний, що «читач може краще самого автора зрозуміти ідею твору» [9, 163]. Причиною цього О. Потебня (1999) називає специфічну природу мистецького твору, зміст якого не вичерпується задумом автора. Тому об'єктом розуміння вчений називає не автора твору, а створену ним художню форму. Феномен розуміння, за О. Потебнею, – це своєрідний процес збудження, а не відтворення готової думки. Вчений пише: «Розуміння як передавання думки неможливе. Тому всяке розуміння є нерозуміння» [9, 34]. Процес розуміння, за О. Потебнею, це перш за все, творчий процес. Нерозуміння – не стільки факт обов'язкового відхилення від думки співбесідника або спотворення, скільки розуміння по-своєму як творчий процес привнесення у сприйняте слово (висловлювання, текст) особистісного, суб'єктивного досвіду бачення світу, перетворення значення в смислові структури.

В. Дільтей (2001) розглядав розуміння як особливий процес і метод пізнання, метод безпосереднього осягнення духовної цілісності, ключ до пізнання історії і наявного соціального буття. Вчений вважав, що розуміння – це процес, у якому духовне життя пізнається через власні почуттєво дані прояви. Розуміння розглядається В. Дільтеєм як процес пізнання, по-перше, внутрішнього світу людини на основі зовнішніх знаків (поведінки); по-друге, самого себе на основі інтроспекції; по-третє, культури, в тому числі письмових документів, на основі інтерпретації. Предметом розуміння, на думку вченого, виступають внутрішній світ людини, зовнішній світ і культура минулого. Розуміння внутрішнього світу людини досягається за допомогою інтроспекції (самоспостереження). Зовнішній світ доступний розумінню людині так само, як і об'єктивно існуючий. В. Дільтей виокремив дві форми розуміння – елементарну і вищу. До елементарних форм вчений відносить «інтерпретацію одного окремого життєвого прояву». До вищих форм розуміння відносяться розуміння «цілісності життя» і «внутрішнього світу людини» (Dil'tej, 2001, p. 144).

Г.-Г. Гадамер (1988) на основі вчень своїх попередників розробив власну філософію розуміння. У своїй монографії «Истина і метод» учений розглядає розуміння під кутом зору різних наук: філософії, психології, теології, педагогіки, соціології. На його думку, розуміння є первинним способом буття людини, виступає як метод пізнання, спосіб, особливий процес, результат, думка, усвідомлення, знання, висновок, діяльність. Тому, зазначає вчений, «багатогранність цього поняття потребує урахування того контексту, в якому той чи інший дослідник розглядає розуміння» (Gadamer, 1988).

Г.-Г. Гадамер розглядав проблему розуміння не лише крізь призму дослідження текстів, але й показав її актуальність між народами, націями, оскільки для нього розуміння є мовною і мовленнєвою проблемою. Розуміння переводиться вченим у площину онтології, і тому розглядається як рушійна основа людського буття не як акт суб'єктивності, а як власне спосіб існування. У цьому зв'язку він зауважує: «Розуміння – є, в першу чергу, взаєморозуміння» [5, 226]. Розуміння, на думку вченого, є універсальним способом освоєння людиною світу. Розумінню завжди передують труднощі, перешкоди, воно завжди розпочинається з відчуття зіткнення з чимось чужим, провокуючим, дезорганізуючим. Нерозуміння є необхідною умовою розуміння. Труднощі в розумінні, на думку Г.-Г. Гадамера, необхідно розглядати як позитивне явище.

Розуміння, на думку вченого, неможливе без передрозуміння, котре є передумовою зв'язку зі світом. Це допонятійні і дорефлексивні форми засвоєння дійсності, які вчений називає «перед намірами», «передбаченням». Вони складають основу людського існування в світі, і саме вони насправді визначають мислення людини і мову. Предметом розуміння, вважає вчений, є не смисл тексту, закладений автором, а той предметний зміст, з осмисленням якого пов'язаний даний текст. Таким чином, мета розуміння, згідно з філософією вченого, полягає не в тому, щоб «відтворити» смисл тексту, а в «продукуванні», конструюванні нового смислу [5, 317]. Учений пише: «Той, хто хоче зрозуміти текст, постійно здійснює накидання смислу. Як тільки в тексті починає прояснятися певний смисл, він робить попередній «начерк» смислу всього тексту в цілому. Але цей перший смисл прояснюється в свою чергу лише тому, що ми з самого початку читаємо текст, очікуючи знайти в ньому той чи інший певний смисл. Розуміння того, що міститься в тексті, і полягає в розробці попереднього начерку, який, зрозуміло, піддається постійному перегляду при подальшому заглибленні в смисл тексту» [5, 318].

На думку Г.-Г. Гадамера, саме поняття розуміння суттєво пов'язане з мовою. Для підтвердження цього твердження, вчений розвиває положення про те, що «розуміння – це вже тлумачення, оскільки воно утворює герменевтичний горизонт, у межах якого думка тексту набуває свого значення. Але щоб виразити думку тексту в його фактичному змісті, ми повинні перевести його на свою мову, а це означає, що ми приводимо його у взаємодію зі сферою всіх можливих думок, у яких ми самі рухаємося, висловлюючись і готові висловитися» [5, 459].

М. Хайдаггер (1997) приділив значну увагу проблемі герменевтичного кола, яка набула в його філософській концепції нового відтінку (порівняно з концепцією Ф. Шлейєрмахера). Для вченого герменевтичне коло є тим механізмом, за допомогою якого здійснюється процес смислового руху розуміння і тлумачення. Розуміння, на думку вченого, можливе там, де існує мова. Людське існування неможливе без мови і тому розуміння – це момент людського буття. Розуміння, за М. Хайдаггером, не просто одна з форм пізнання серед інших, а «основний спосіб уживатися й уміло справлятися з нашим світом». Пошук смислу тексту, на думку філософа, заданий ще до початку читання. Тому розуміння тексту, згідно з М. Хайдаггером, – це завжди рух передрозуміння. Учений пише: «Хто хоче зрозуміти текст, той завжди здійснює прогнозування. Він передбачає смисл цілого, котрий здається йому першим смислом у тексті. Так виходить тому, що текст читається вже зі значним припущенням певного смислу» [13, 251]. Розуміння у М. Хайдаггера виступає як присутність, а формування розуміння – є тлумаченням. Учений надавав перевагу розумінню і тлумаченню у повсякденній життєдіяльності людей. На його думку в побутовому розтлумаченні «відбувається справжнє розуміння, тлумачення й повідомлення, перевідкриття та ново освоєння» [13, 169].

Г. Ріккерт (1998) прагнув усунути психологізм із проблеми розуміння. У своїй праці «Науки про природу і науки про культуру» він зазначав, що розуміння – це «надчуттєвий» сенс самого тексту, а не безпосереднє переживання інтерпретатора й того, кого він інтерпретує. Вчений розмежував поняття «пояснення», «розуміння» та

«тлумачення». Він виокремив три «царства» – дійсності, цінності й сенсу, з якими корелюють три методи їх осягнення: пояснення, розуміння й тлумачення (Rikkert, 1998, р. 36).

Французький філософ П. Рікьор (1995) є представником гносеологічної герменевтики. Він розробив концепцію «мистецтва інтерпретації навколишнього світу», проблематикою якої стала діалектика розуміння і пояснення. Розуміння, на думку вченого, це мистецтво осягнення значення знаків, що передаються однією свідомістю і сприймаються іншою через зовнішнє вираження (жести, поза, мовлення). Мета розуміння, на думку П. Рікьора, полягає в тому, щоб перейти від цього вираження до того, що є інтенцією знаку, та вийти назовні через вираження.

У праці «Герменевтика. Етика. Політика» [10] П. Рікьор піднімає питання про співвідношення категорій «розуміння» і «пояснення». Розуміння вчений тлумачить як здатність відтворювати структуру тексту, а пояснення – як операцію другого рівня, що полягає у проясненні кодів, що лежать в підоснові цієї роботи (структуризації), у якій бере співучасть читач. Розуміння передуює поясненню шляхом зближення з суб'єктивним задумом автора тексту; воно створюється опосередковано через предмет даного тексту, яким є навколишній світ, і котрий читач може осягнути за допомогою уяви і симпатії. Згідно міркувань П. Рікьора, розуміння передбачає пояснення у тій мірі, в якій пояснення розвиває розуміння. Таке діалектичне співвідношення вчений резюмує власним девізом: «більше пояснювати, щоб краще розуміти» [10, 8]. Для П. Рікьора головним у проблематиці розуміння є не онтологічний, а семантичний підхід, пов'язаний з інтерпретацією знаків і символів тексту. Слово «інтерпретація», наголошує П. Рікьор, має вживатися відносно розуміння, спрямованого на зафіксовані в письмовій формі знаки. Інтерпретація – це периферія розуміння.

Е. Бетті (2011) розробив концепцію герменевтики як загальної теорії інтерпретації. У праці «Герменевтика як загальна методика наук про дух» він різко критикує філософську онтологічну позицію Г.-Г. Гадамера, що зорієнтована на врахування виключно суб'єктивного боку розуміння. Герменевтика, на думку вченого, не є прикладною онтологією, але методологією тлумачення текстів та інших виразів людського духу, осягнути які необхідно в їх іманентній логіці, незалежно від суб'єктивності інтерпретатора. Вивчаючи проблему розуміння, Е. Бетті робить спробу обґрунтувати процес пояснення взагалі. На його думку, процес пояснення тільки підводить до розуміння. У той же час, щоб зрозуміти в єдності процес пояснення, необхідно звернутися до феномену «елементарного розуміння» як мовного явища. Процес пояснення, вважає Е. Бетті, дозволяє вирішити проблему розуміння, яка має багато відтінків і є специфічно своєрідною. Такий підхід дав змогу вченому визначити розуміння як методичну операцію, результатом якої є впізнавання й реконструкція смислу тексту [2, 70].

А. Уайтхед (1998) розглядає герменевтику як частину методології. На думку вченого, розуміння може бути досягнутим двома способами. Якщо об'єкт розуміння є складним, то його можна зрозуміти, розглядаючи окремо складові його фактори, синтез яких дає повноцінну картину. Другий спосіб розуміння виражається в тому, що об'єкт розуміння розуміється як ціле безпосередньо, без проміжних ступенів аналізу й незалежно від того, доступний він аналізу чи ні. Перший спосіб, згідно А. Уайтхеда, – це внутрішнє розуміння, другий – зовнішнє розуміння. Обидва способи перебувають у взаємозв'язку і взаємообумовлюють одне одного. Повне розуміння, з точки зору А. Уайтхеда, – це «завершене охоплення всесвіту у всій його тотальності» [12].

Досить ґрунтовно категорію «розуміння» досліджував Е. Корет (1998). На його думку, розуміння – це осягнення смислу. Такий вид розуміння Е. Корет називає внутрішньою проникливістю, за допомогою якої ми осягаємо смисл. Первісною формою розуміння Е. Корет називає розмовне розуміння, для якого істотною є наявність діалогової структури. При цьому розуміння не є двополюсною комунікативною структурою, а є триполюсною, оскільки, як уважає вчений, і розуміння, і висловлювання відносяться до певної речі. Мовне розуміння потребує звернення до самої речі, не дивлячись на те, що сама річ може бути й не даною для безпосереднього сприйняття. Ми знаємо про неї через мову [7, 75]. Система розуміння мовних виразів, згідно з Е. Коретом, включає в себе три типи відношень: «розуміння – мовне вираження», «розуміння – дійсність», «мовне вираження – дійсність». Розуміння, переконаний вчений, – це

фундамент духовної діяльності. Розуміння мовних виражень – це осягнення їх смислу (значення).

У своїх дослідженнях Е. Корет (1998, р. 166) піднімає проблему співвідношення розуміння й істини. «Будь-яке розуміння, наголошує вчений, – це намагання осягнути істину». Розуміння вже є методом осягнення істини, оскільки відноситься до пояснення прогнозованого смислу. Учений розрізняє істину розуміння та істину пізнання з урахуванням їх взаємозв'язку. Істина розуміння та істина пізнання зв'язані один з одним і ніколи не можуть протиставлятися.

Суттєвий внесок в осягнення й осмислення проблеми розуміння на початку ХХ століття здійснив М. Бахтін (1979) – відомий учений, представник філософської герменевтики. Процес розуміння в його концепції будується на основі принципу діалогічності – відкритості свідомості й поведінки людини до навколишнього середовища, готовності суб'єкта до спілкування «на рівних», дару живого відгуку на позиції, судження, думки інших людей, а також здатності викликати відгук на власні висловлювання й дії. Діалогічні відносини, на думку вченого, знаменують виникнення (народження) нових смислів, які «не залишаються стабільними (раз і назавжди завершеними)» і «завжди будуть змінюватися (оновлюватися)» [1, 373]. Для М. Бахтіна розуміння – це процес творчий і продуктивний. «Будь-яке розуміння живого мовлення, живого висловлювання, – пише вчений, – носить активно відповідний характер (хоча ступінь цієї активності буває різною); всяке розуміння чревате відповіддю» [1, 246]. У своїй праці «Естетика словесного творчства» в розділі «Проблема текста» М. Бахтін протиставляє дефініції «розуміння» і «пояснення», які корелюють відповідно з діалогічністю розуміння й монологічністю пояснення. «При поясненні, – зауважує вчений, – тільки одна свідомість, один суб'єкт; при розумінні – дві свідомості, два суб'єкти... Розуміння завжди якоюсь мірою діалогічне» [1, 290]. Таким чином, основа розуміння, на думку вченого, полягає у принциповій унікальності кожної свідомості, кожного суб'єкта.

Значний внесок у вивчення проблематики розуміння здійснив яскравий представник філологічної герменевтики Г. Богін. Як зазначає вчений, предметом філологічної герменевтики є розуміння як виокремлення і засвоєння ідеального, представленого в текстових формах. Г. Богін розглядає феномен розуміння як одне з інобуття рефлексії – зв'язкового елементу між гносеологічним образом і наявним досвідом. Розуміння – це засвоєння розумом того, що наявне або дається неявно. Воно досягається через рефлексію та є універсальною ознакою мислєдїяльності людини. У процесі розуміння відтворюються та/або створюються численні смисли [3].

Г. Богін виокремлює три типи рефлексивного розуміння: семантизуюче розуміння, тобто «декодування» одиниць тексту, що виступають у знаковій функції. Має місце переважно у випадках порушення смислового сприймання тексту в умовах оволодіння іноземною мовою, в ситуації, коли читачу серед знайомих слів зустрічається незнайоме слово, яке підлягає семантизації. Когнітивне розуміння (виникає під час подолання труднощів у засвоєнні змісту, тобто тих предикацій, що лежать в основі пропозиційних структур тексту). При когнітивному розумінні рефлексія спрямована в сферу, що відображає досвід знань і пізнавальної роботи. Смислове («феноменологічне», розпредмечувальне) розуміння необхідне у процесі дії з ідеальними предметами (окремими смислами як реальностями свідомості, волі й почуттєвості).

Підхід ученого до розуміння як пробудження рефлексії лягли в основу досліджень, спрямованих на виявлення різноманітних засобів її актуалізації та моделювання мислєдїй рефлексуючого читача у процесі розуміння тексту.

У психологічній герменевтиці проблеми розуміння досліджував А. Брудний (2005). У своїй праці «Психологическая герменевтика» [4] вчений виокремив сім значень терміну «розуміння»: 1. – слідування заданому або вибраному напряму; 2. – здатність прогнозувати; 3. – здатність дати словесний еквівалент; 4. – узгодження планів (програм) діяльності; 5. – розв'язання проблеми; 6. – здатність адекватно зреагувати (прояв розуміння як необхідного елементу спілкування); 7. – реалізована здібність правильно розмірковувати, тобто диференціювати ситуацію від подібних, але відмінних, діяти адекватно об'єкту або ситуації (Brudnyj, 2005, р. 133). Розуміння у цих значеннях, як зазначає А. Брудний, безпосередньо відноситься до розуміння текстів. Учений наголошує, що «розуміння текстів – не самоціль, у їх змісті відображено дійсні відношення речей, що

мають значення для образу думок, вчинків і намірів людей, які вважають за необхідне зрозуміти ті чи інші тексти» [4, 134].

Висновки. Класична філософська герменевтика XIX століття (В. Дільтей, Ф. Шлейєрмахер) розглядає розуміння як феномен циклічного характеру, що виражається в понятті «герменевтичного кола», або кола розуміння. Розуміння рухається, з одного боку, від цілого до частин, а потім знову до цілого, а з другого – від частини до цілого, і знову до частини. Мета класичного герменевтичного аналізу – розірвати герменевтичне коло і досягнути повного абсолютного розуміння. Читач має зрозуміти автора тексту краще, ніж автор зрозумів сам себе і створений текст. У цьому смислі класична герменевтика тлумачить розуміння як істинне розуміння смислу тексту.

Некласична філософська герменевтика XX століття (Е. Бетті, Г.-Г. Гадамер, Е. Гуссерль, Е. Корет, Г. Ріккерт, П. Рікбор, А. Уайтхед, М. Хайдеггер та ін.) розглядає розуміння досить широко, як фундаментальну онтологічну характеристику людського буття. Розуміння онтологічне, носить мовний характер, діалогічне. Досягнути повного абсолютного розуміння неможливо. Тому, згідно з концепцією розуміння некласичної герменевтики, необхідно увійти до герменевтичного кола і залишатися у ньому. Звідси переконання в тому, що процес розуміння вічний і безперервний.

Феномен «розуміння» у філософській герменевтиці розрізняється за такими параметрами: 1) онтологічне трактування, згідно якого розуміння – це спосіб людського буття (Г.-Г. Гадамер); 2) гносеологічне трактування, згідно якого розуміння характеризується як одна з рис людського пізнання поруч із поясненням (П. Рікбор); 3) методологічний підхід, згідно з яким розуміння досягається через вироблення певних методів і являється властивістю пізнавальної активності людини (Е. Бетті).

Заслуга вчених (М. Бахтін, Г.-Г. Гадамер, В. Дільтей, О. Потебня, Г. Ріккерт, П. Рікбор, А. Уайтхед, М. Хайдеггер, Ф. Шлейєрмахер та ін.) полягає в розробці принципів розуміння (діалогічність; провідна роль особистості автора та читача, рівність процесів створення і тлумачення текстів), а також розкритті способів розуміння шляхом «охвачування», «начерку», «накидання», «передрозуміння», «попереднього розуміння», «передбачення» смислу тексту.

Сутність процесу розуміння вчені розглядають по-різному, а саме: 1) розуміння як реконструкція смислів, мистецтво інтуїтивного «охвачування» загального смислу тексту, осягнення задуму автора (В. Дільтей, Ф. Шлейєрмахер); 2) розуміння як конструювання смислів, заглиблення в смисл, наближення до якого – процес безкінечний (М. Бахтін, А. Брудний, Г. Гадамер, О. Потебня, М. Хайдеггер).

Розуміння має діалогічну природу, коли стверджується, що смисл не існує як готова даність, а формується у процесі діалогу: між читачем і автором (Ф. Шлейєрмахер), між читачем і самим текстом (Г.-Г. Гадамер), читача із текстом і самим собою (П. Рікбор) через взаємодію і взаємопрояснення різних контекстів.

Розуміння – творчий процес, носить активно відповідний характер (М. Бахтін, О. Потебня).

Вивчення феномену «розуміння» в герменевтичній науці здійснюється шляхом розкриття таких категорій, як «знак», «значення», «смысл», «зміст» (М. Бахтін, А. Брудний, Г. Гадамер, В. Дільтей, О. Потебня, М. Хайдеггер, Ф. Шлейєрмахер та ін.).

Література:

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / Сост. С. Г. Бочаров. – М. : Искусство, 1979. – 424 с.

2. Бетти Э. Герменевтика как общая методика наук о духе / Э. Бетти. – М. : Изд-во «Канон + РООИ Реабилитация», 2011.

3. Богин Г. И. Обретение способности понимать: Введение в филологическую герменевтику [Электронный ресурс]. / Г. И. Богин. – Режим доступа: http://www.bimbad.ru/docs/bogin_ponimaniye.pdf

4. Брудный А. А. Психологическая герменевтика / А. А. Брудный. – М. : Лабиринт, 2005. – 336 с.

5. Гадамер Х.-Г. Истина и метод: Основы филос. герменевтики / Х.-Г. Гадамер / Общ. ред. и вступ. ст. Б. Н. Бессонова. – М. : Прогресс, 1988. – 704 с.

6. Дильтей В. Герменевтика и теория литературы / В. Дильтей // Собр. соч.: в 6 т. / Под ред. А. В. Михайлова и Н. С. Плотникова – Т. 4 – М. : Дом интеллектуальной книги, 2001.
7. Корет Э. Основы метафизики / Э. Корет. – К. : «Тандем», 1998.
8. Кузнецов В. Г. Герменевтика и гуманитарное познание / В. Г. Кузнецов – М. : Изд-во МГУ, 1991.
9. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня. – М. : Лабиринт, 1999. – 300 с.
10. Рикёр П. Герменевтика. Этика. Политика (Московские лекции и интервью) / П. Рикёр. – М., 1995. – 160 с.
11. Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре / Г. Риккерт. – М. : Республика, 1998. – 413 с.
12. Уайтхед А. Н. Избранные работы по философии / Сост. И. Т. Касавин: общ. ред. и вступ. Ст. М.И. Киселя. – М. : Прогресс, 1998.
13. Хайдеггер М. Бытие и время. / М. Хайдеггер. – М. : «Ad Marginem», 1997.
14. Шлейермахер Ф. Герменевтика. / пер. с нем. А.Л. Вольського. – Спб. : «Европейский Дом», 2004. – 242 с.

Literatura:

1. Bahtin M. M. Jestetika slovesnogo tvorchestva / Sost. S. G. Bocharov. – М. : Iskusstvo, 1979. – 424 s.
2. Betti Je. Germenevtika kak obshhaja metodika nauk o duhe / Je. Betti. – М. : Izd-vo «Kanon + ROOI Reabilitacija», 2011.
3. Bogin G. I. Obretenie sposobnosti ponimat': Vvedenie v filologicheskiju germenevtiku [Elektronnyj resurs]. / G.I. Bogin – Rezhym dostupu: http://www.bim-bad.ru/docs/bogin_ponimaniye.pdf
4. Brudnyj A. A. Psihologicheskaja germenevtika / A. A. Brudnyj. – М. : Labirint, 2005. – 336 s.
5. Gadamer H.-G. Istina i metod: Osnovy filos. germenevtiki / H.-G. Gadamer: Per. s nem. / Obshh. red. i vstup. st. B. N. Bessonova. – М. : Progress, 1988. – 704 s.
6. Dil'tej V. Germenevtika i teorija literatury / V. Dil'tej // Sobr. soch.: v 6 t. / Pod red. A. V. Mihajlova i N. S. Plotnikova / Per. s nem. – Т. 4 – М. : Dom intelektual'noj knigi, 2001.
7. Koret Je. Osnovy metafiziki / Je. Koret. – К. : «Tandem», 1998.
8. Kuznecov V. G. Germenevtika i gumanitarnoe poznanie. М. : Izd-vo MGU, 1991.
9. Potebnja A. A. Mysl' i jazyk / A. A. Potebnja. – М. : Labirint, 1999. – 300 s.
10. Rikjor P. Germenevtika. Jetika. Politika (Moskovskie lekcii i interv'ju) / P. Rikjor. – М., 1995. – 160 s.
11. Rikkert G. Nauki o prirode i nauki o kul'ture / G. Rikkert. – М. : Respublika, 1998. – 413 s.
12. Uajthed A. N. Izbrannye raboty po filosofii : Per. s angl. / Sost. I. T. Kasavin: Obshh. Red. I vstup. St. M. I. Kiselja. – М. : Progress, 1998.
13. Hajdegger M. Bytie i vremja. – Per. s nem. / M. Hajdegger. – М. : «Ad Marginem», 1997.
14. Shlejermaher F. Germenevtika. – per. s nem. A. L. Vol'skogo. – Spb. : «Evropejskij Dom», 2004. – 242 s.

В статье рассмотрен феномен «понимание» в контексте герменевтического анализа. Изучены взгляды представителей философской герменевтики (Г.-Г. Гадамер, В. Дильтей, Г. Риккерт, П. Рикёр, А. Уайтхед, М. Хайдаггер, Ф. Шлейермахер и др.), филологической герменевтики (Г. Богин, А. Потебня), психологической герменевтики (А. Брудный) на природу и сущность понимания, его значение в жизнедеятельности людей. Исследования проблемы понимания начались в конце XIX ст. и связано со становлением и развитием нового философского направления – герменевтики – науки о толковании историко-философских, религиозных и других текстов, раскрытия смысла и значения текста в культуре, которая способствует развитию духовности человека, его становлению как личности, как субъекта культуры. Изучения феномена «понимание» в герменевтической науке совершается путем раскрытия таких категорий, как «знак», «значение», «смысл», «содержание» (М. Бахтин, А. Брудный, Х.-Г. Гадамер, В. Дильтей, А. Потебня, М. Хайдаггер, Ф. Шлейермахер и др.).

Ключевые слова: понимание, взаимопонимание, герменевтика, смысл, значение, знак, текст, читатель, интерпретация.

In the article the phenomenon of «understanding» is considered in the context of hermeneutic analysis. There were studied the looks of representatives of philosophical hermeneutics (H.- H. Hadamer, V. Diltey, G. Rikkert, P. Rikior, A. Whitehed, M. Hidegger, F. Shleyermaher and other), philological hermeneutics (H. Bohin, O. Potebnia), psychological hermeneutics (A. Brudnyi) on nature and essence of understanding, its value in the vital activity of a man. Research of the problem of understanding arrives at the end of the XIX-th century and it is related to the becoming and development of the new philosophical direction - hermeneutics - the sciences about the art of interpretation of the historical and philosophical, religious and other texts, opening of sense and importance of the text in a culture, which assists to development of spirituality of a man, his becoming as a personality and a subject of culture. Classic philosophical hermaneutics of the XIX-th century (F. Shleyermaher, V. Diltey) examines understanding as the phenomenon of a cyclic character which is expressed in a concept of «hermeneutic circles", or a circle of understanding. Understanding moves, from one side, from the unit to its parts, and then again to the unit, and from the second - from the part to a unit, and again to the part. The aim of classic hermeneutic analysis is to tear the hermeneutic circle and attain the complete absolute understanding. A reader must understand the author of text better than author understood himself and the created text. In this sense the classic hermeneutics interprets understanding as veritable understanding of the text sense. The study of the phenomenon of «understanding» in hermeneutic science is carried out by opening of such categories, as a «sign»,» meaning», «sense», «maintenance» (M. Bahtin, A. Brudnyi, H.-H. Hadamer, V. Diltey, O. Potebnia, M. Hidegger, F. Shleyermaher and other).

Key words: understanding, mutual understanding, hermeneutics, sense, meaning, sign, text, reader, interpretation.